

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αρ. 27-28 (1992)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 27-28 (1992)

Αισθητική και παιδί

Γιώργος Α. Καλακαλλάς

Copyright © 2022, Γιώργος Α. Καλακαλλάς

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καλακαλλάς Γ. Α. (1992). Αισθητική και παιδί. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (27-28), 151–155. ανακτήθηκε από <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/prevchr/article/view/30059>

Αισθητική και Παιδί (*)

του Γ.Καλακαλλά
επίκουρου καθηγητή Ε.Μ.Π.

Ουκ εστίν ουδέν απυχίας ανθρωπίνης παραμύθιον γλυκύτερον εν βίω τέχνης. Επί του μαθήματος γαρ εσπικώς ο νους αυτόν λέληθε παραπλέων τας συμφοράς.

(Δεν υπάρχει στη ζωή των ανθρώπων γλυκύτερη παρηγοριά στη δυστυχία από την τέχνη, διότι, προσπλωμένος ο νους του ανθρώπου, χωρίς να το καταλάβει, παρακάμπτει τις συμφορές.)

Τούτος ο τόπος που περπατούμε, αποκαλούσε τον εικαστικόν λόγον, ιστορία σκωπώσαν, και έλεγαν, όσα δια του λόγου ακούγονται, δια της ζωγραφίας δείκνυνται. Καθιέρωναν λοιπόν, μια οπική ομιλία που δεν ασχολείτο με τον καθημερινόν λόγον, αλλά με τις σχέσεις της ψυχής προς τα πράγματα.

Οι σχέσεις αυτές ήταν ή παραδοχές ή αποποιήσεις. Ο αρχαίος Ελληνικός κόσμος: η οπική του ομιλία ήτανε παραδοχή. Ο Βυζαντινός κόσμος ήταν αποποίηση του ορώμενου, διότι κοιλάς δακρύων ο κόσμος ούτος, και ευαγγελίζεται τα επείκενα του κόσμου τούτου, τούτη η διάλεκτος, η οπική, προσδιορίζει τις σχέσεις, που είχε κάθε τόπος και κάθε εποχή για τη ζωή και τον κόσμο, άλλοτε φυσιολατρικός αρχαίος κόσμος, ελληνικός, άλλοτε μεταφυσικός Βυζαντινός κόσμος, άλλοτε νατουραλιστικός πραγματικός κόσμος, και ο σημερινός κόσμος η αποθέωση της ωφελιμότητας. Αντικείμενα, κατασκευές κ.λπ.

Προσωπικά για μένα η τέχνη είναι απεικόνιση των ιδεών και των αισθημάτων ενός τόπου και μιας εποχής, και όταν αλλάζουν οι ιδέες και τα αισθήματα αλλάζει και το περιεχόμενο της τέχνης.

Σήμερα υπάρχει ένα κίνημα, που ζητά την απομυθοποίηση της τέχνης, μα μπο-

(*) Ομιλία που έγινε στις 31-10-92. Ακολούθησε έκθεση γλυπτικής του ίδιου.

ρεί ο άνθρωπος να ζήσει με την σκληρή πραγματικότητα μόνο, δίχως όνειρα και ελπίδες;

Γι' αυτό και πιστεύω ότι αυτό που κατορθώνει με το έργο του ο καλλιτέχνης, είναι κάποτε απερίγραπτο. Τύποι οπτικοί καθώς είμαστε οι περισσότεροι, συνήθως προσέχουμε και εκτιμούμε την δραματική ενάργεια, την πλαστική δύναμη των καλλιτεχνικών συμβόλων, τη μουσική υποβλητικότητα των ίδιων των έργων τη δεχόμαστε, πολλές φορές όμως, σπάνια και δύσκολα τη συνειδητοποιούμε. Και όμως αυτό είναι το πιο άμεσο αποτέλεσμα της τέχνης. Την τέχνη πρέπει να την δούμε, να την αφομοιώσουμε και να την χαρούμε.

Όχι μόνο γιατί ο ρυθμός, και η ποιότητά της καθορίζουν τη συγκινησιακή καμπύλη που θα εγγραφεί μέσα στην εμπειρία μας, αλλά γιατί και οι όγκοι, τα επίπεδα, οι φόρμες, οι άξονες κ.λπ. είναι μουσικά στοιχεία απαραίτητα στην ολοκλήρωση ενός έργου. Η σύγχρονη τέχνη δοκίμασε να ελευθερωθεί από τα πανάρχαια δεσμά της. Και έκανε διάφορα ανοίγματα, έσπασε τα μέτρα και κατέργησε το συγκεκριμένο. Αλλά και αυτός ακόμη ο ελεύθερος ρυθμός στην τέχνη, που πολλές φορές μοιάζει σαν ασπόνδυλος, έχει τον δικό του ρυθμό και τον δικό του δυναμισμό, και επομένως κάτι από το αιώνιο πνεύμα της τέχνης που θα είναι πάντα αδελφωμένο με την ψυχή της δημιουργίας. Σήμερα γίναμε πολύ «εγκεφαλικότεροι» από άλλοτε και υποπιούμε τις αισθήσεις και τις αξίες τους στην απόλαυση των καλλιτεχνικών συνθέσεων.

Υπάρχει ωστόσο μια χαρά του μαπού και εδώ δε μπορούμε να μην λογαριάσουμε την χαρά του μαπού ακόμη και στις πιο γεωμετρικές αφαιρέσεις της, γιατί από την ίδια τη φύση της η τέχνη, η οποιαδήποτε τέχνη διεγείρει κι «αδράχνει» όχι ένα τμήμα του ανθρώπου, αλλά ολόκληρο τον άνθρωπο.

Η μεγάλη αρετή κάθε άξιου καλλιτεχνικού έργου είναι ότι όλα τα συστατικά ή δημιουργικά στοιχεία (επομένως και τα μουσικά και τα ποιητικά και τα λογοτεχνικά), εναρμονίζονται και συγκλίνουν προς έναν και τον ίδιο σκοπό: Να δημιουργήσουν μια ορισμένη καλλιτεχνική διάθεση, να εισαγάγουν, να συνθέσουν και να δυναμώσουν έως ένα ορισμένο βαθμό το κύμα μιας συγκίνησης. Το πως ο δημιουργός επιδιώκει αυτό το συντονισμό των μέσων και το τελικό αποτέλεσμα της προσπάθειάς του είναι: να φτάσει η τέχνη να εκφράσει σε όλη της την ένταση και την λάμψη το δημιουργικό αίσθημα.

Η τέχνη είναι θεία ευλογία. Αλλοιώνει και τα πρόσωπα και τα πράγματα. Μεταμορφώνει ψυχικά, ανανεώνει και εξυψώνει το είναι του ανθρώπου και του δίνει μια νέα άγνωστη ως τότε υπόσταση. (Αντλαμβάνεται κανείς όλα αυτά, και εκπνέει την καλλιτεχνική δημιουργία όταν διεισδύει βαθειά στη μελέτη του έργου. Η τάση για την τέχνη παρουσιάζεται εκεί όπου υπάρχει διάσταση ανάμεσα στους καλλιτέχνες και στο κοινωνικό περιβάλλον που τους περιστοιχίζει.)

Τί προσδοκά ο άνθρωπος από την τέχνη και ποιά είναι η προσφορά της στον ψυχικό του κόσμο που από κει και πέρα είναι η ίδια η ζωή του; (Διότι, ας μη γελοιάσουμε, και ο πιο απλός άνθρωπος έχει τις ευαισθησίες του. Πολλές φορές έχω ακούσει και έχω δει με τα μάτια μου να θαυμάζουν έστω ένα λουλούδι ή ένα ωραίο περιβάλλοντα χώρο, η οπτική τους αντίληψη ενεργοποιείται από κάτι που τους συγκινεί.)

Η τέχνη είναι ένα φοβερό και παράδοξο πλάσμα που ζει την δική της ζωή. Είναι ένα κομμάτι από την κινούμενη και απεριόριστη πραγματικότητα της ζωής, που

είναι δεμένο απάνω σε ένα σημάδι φαινομενικά ακίνητο και περιορισμένο.

Άλλοτε συμπυκνώνεται μέσα στο χώρο και δίδει ένα συμβολικό χαρακτήρα και άλλοτε πολλαπλασιάζει την ενέργεια μέσα της, με μια πληθώρα ζωής και μια φοβερή δύναμη. Δύναμη που ανανεώνεται και μπορεί να πει κανείς με αλληπάλληλες εκρήξεις. Έτσι πρέπει να φαντασθούμε ότι ενεργεί μέσα στο είναι μας η τέχνη όταν την βλέπουμε και όταν την αφομοιώνουμε. Και τότε συνήθως την αναλύουμε με τον δικό μας τρόπο. Γι' αυτό πολλές φορές υπάρχουν εκρήξεις, μέσα μας, γίνεται ενεργοποίηση του ψυχικού μας κόσμου έως ότου εξαντληθεί ο δυναμισμός που μας πρόσφερε το έργο αυτό, για να υπάρξει πάλι κάτι καινούργιο στο προσκήνιο ώστε να αρχίσει και αυτό να εκτοξεύει τις δικές του δυνάμεις στον ψυχικό μας κόσμο. Και εδώ βλέπουμε ότι υπάρχει ένας καταγιστικός βομβαρδισμός που έχει παράδοξα και θαυμαστά αποτελέσματα στη ζωή μας.

Άλλοτε διάφορα έργα ενωμένα αρμονικά μας δίνουν μια σωστή ενέργεια, και τότε έχουμε μέσα μας την εντύπωση πως μας δίνουν μια σωστή μουσική συγκορδία. Και έτσι το δέσιμο που γίνεται, του ενός έργου με το άλλο, αυτά μεταξύ τους αποκτούν μια δύναμη και έναν εμπλουτισμό.

Άλλοτε πάλι προκαλούνται συγκρούσεις ανάμεσά τους και έτσι το κάθε έργο πρέπει να είναι μόνο του για να δώσει αυτό το δυναμισμό που πρέπει. Και τότε υπάρχει ένας κόσμος λαμπρός που δεν διαλύεται.

Τώρα, εάν την τέχνη την πάρουμε ως ένα παιχνίδι, είναι μια πολύ σοβαρή πνευματική ασχολία αφού αποτελεί σταθμό στην κίνηση του ανθρώπου προς την ανώτερη σφαίρα των επιδιώξεών του.

Πολλές φορές στον οργανισμό μας υπάρχει ένα πλεόνασμα δυνάμεων. Είναι οι δυνάμεις εκείνες που συσσωρεύονται και που δεν τις χρειάζεται. Γι' αυτό, το παιχνίδι είναι ένας τρόπος να χρησιμοποιούνται οι δυνάμεις αυτές ώστε ο οργανισμός του ανθρώπου να βρίσκει την αρχική του ισορροπία. Και πάμε τώρα στις μικρές ηλικίες των παιδιών που το παιχνίδι είναι η χαρακτηριστική ενασχόλησή τους. Γιατί στην προκειμένη περίπτωση άλλοι φροντίζουν για όλα τ' άλλα, και ξοδεύουν τις δυνάμεις τους, που μένουν ακρησιμοποίητες, στο παιχνίδι. Βέβαια και όταν ενηλικιωθούν, πάλι παίζουν, και τότε για τον ίδιο λόγο: για να δαπανήσουν το πλεόνασμα των δυνάμεων.

Μπορεί να πει κανείς ότι η οργανωμένη ζωή των ανθρώπων με την πρόοδο του πολιτισμού αφήνει πολλές σωματικές και ψυχικές δυνάμεις ακρησιμοποίητες.

Ο τρόπος για να δαπανώνται οι σωματικές δυνάμεις, είναι, οι διάφορες αθλοπαιδίες, όσον αφορά όμως για τις ψυχικές και πνευματικές δυνάμεις, είναι οι διάφορες μορφές της τέχνης.

Επομένως η χαρά που προσφέρει η τέχνη είναι μια οργανική απόλαυση, είναι μια ηδονή του ψυχικού κόσμου.

Για να εξηγηθώ όμως, αυτό το παιχνίδι του περισσεύματος των δυνάμεων δεν ισχύει για τον καλλιτέχνη που δουλεύει τέχνες διότι εδώ ο δημιουργός ξοδεύει ζωτικότερες δυνάμεις, που αντιπροσωπεύουν όχι απλώς το περίσσειμα, αλλά το ίδιο το κεφάλαιο της ψυχικής και έως ένα βαθμό της σωματικής του ενέργειας, διότι εδώ μιλάμε περί αποτελέσματος της ποιότητας και όχι για την ενέργεια αυτή καθ' εαυτή.

Πιστεύω ότι, αυτό το περίσσειμα των δυνάμεων που έχουν τα παιδιά όταν φροντίσουν οι παράγοντες να το εκμεταλλευθούν καταλλήλως, θα έχουμε δημιουργήσει

μια κοινωνία πνευματική, ευαίσθητη και δημιουργική, σε όλους τους τομείς.

Μεγάλο ρόλο σ' αυτό παίζει η διδασκαλία, η οποία δεν είναι, ούτε μοιάζει με χημική αντίδραση. Και εννοώ εδώ ότι δεν πρέπει να γίνεται χωρίς στόχο, να αγγίζει την παιδική ψυχή. Όποιο και να είναι το θέμα της διδασκαλίας πρέπει να μοιάζει πολύ περισσότερο με την φιλοτέχνηση ενός ζωγραφικού πίνακα ή ενός γλυπτικού έργου, ή ακόμα με την σύνθεση ενός μουσικού κομματιού. Στην διδασκαλία πρέπει να βάλεις όλη την καρδιά σου, να καταλάβεις ότι τίποτε δεν γίνεται με συνταγές, διότι τότε, χαραμίζεις την προσπάθεια σου, τους μαθητές σου, και τον εαυτό σου.

Μια από τις δυνάμεις που συνετέλεσαν πολύ στην δημιουργία του πολιτισμού μας είναι ασφαλώς η επιρροή των μεγάλων δασκάλων κάθε εποχής.

Γιατί, όταν τον μαθητή τον συνηθίσουμε να βλέπει σωστά, αμέσως η οπική του αντίληψη αλλάζει και ενεργοποιεί όλο τον ψυχισμό του.

Είναι πολύπλοκη δουλειά το να διδάσκεις, μα ένα από τα κυριότερα καθήκοντα του δασκάλου είναι να κεντρίζει το ενδιαφέρον του μαθητή του.

Η μετάδοση είναι το ουσιαστικό λειτούργημα του πολιτισμού. Χρειάζεται να διακρίνουμε την τέχνη ως γεγονός και την τέχνη ως περιεχόμενο.

Το παιδί επηρεάζεται από το περιεχόμενο της τέχνης μόνον όταν και αφού ξεπεράσει επιτυχώς την απορία που του προκαλεί το ίδιο το γεγονός της τέχνης.

Το παιδί αναπτύσσεται ψυχοδιανοητικά συνεχώς μέχρι την ενηλικίωσή του. Η επαφή του με το γεγονός της τέχνης αποτελεί μια τραυματική εμπειρία την οποία οφείλει να ξεπεράσει ως μέρος της πορείας του στην πλήρη ωρίμανση.

Πράγματι, ενώ το παιδί κοινωνικοποιείται, κυρίως, δια μέσου της επαφής του με γεγονότα και θεσμούς της κανονικής ζωής τα οποία ενσωματώνουν μέσα τους τους κανόνες της λογικής, η επαφή του με το γεγονός της τέχνης συνεπάγεται την οικείωσή του με κανόνες που δεν έχουν καμία σχέση με τους κανόνες της λογικής.

Οι αισθητικοί κανόνες, όπως γίνονται αισθητοί στην εμπραγματωμένη τους έκφραση, δηλαδή το ίδιο το αντικείμενο της τέχνης, δεν μπορούν, σε πρώτη τουλάχιστον φάση, να ερμηνευθούν από τους κανόνες της λογικής, οι οποίοι ωστόσο κανόνες είναι και οι μόνοι τους οποίους, την στιγμή τουλάχιστον της τραυματικής επαφής, το παιδί διαθέτει.

Για να ξεπεράσει το τραύμα, ο μόνος δρόμος που έχει το παιδί, είναι, να προσπαθήσει να προσεγγίσει το γεγονός της τέχνης όπως το ίδιο επιβάλλει, δηλαδή αυτόνομα χωρίς αναφορά σε εξω-αισθητικούς κανόνες που μοιραία δεν μπορούν να ερμηνεύσουν το αισθητικό.

Αν ακολουθήσει τον αντίθετο δρόμο, αν προσπαθήσει δηλαδή να συμβιβαστεί με το γεγονός της τέχνης με αναφορά σε εξω-αισθητικά κριτήρια, θα αποτύχει και θα παρερμηνεύσει «ναρκισσιστικά» αυτό που απαιτείται από την επαφή του με το γεγονός της τέχνης.

Το ερώτημα γιατί υπάρχει τέχνη δεν είναι δυνατό να απαντηθεί επιτυχώς μέσα από το πρίσμα της αρχής της σκοπιμότητας.

Και αυτό γιατί ενώ το γεγονός της τέχνης έχει σκοπό, δεν φαίνεται να έχει σκοπιμότητα. Η σκοπιμότητα προϋποθέτει την επίτευξη του σκοπού με την μεγαλύτερη δυνατή οικονομία. Η τέχνη όμως είναι ακριβή.

Το παιδί απαιτεί να κατανοήσει, στην αρχή τουλάχιστον, γιατί χρειάζεται, να κτίσουμε τον Παρθενώνα την ίδια στιγμή που μπορούμε να ικανοποιήσουμε τις

θηρσκευτικές μας ανάγκες και σε μια καλύβα;

Η οικοδομή του Παρθενώνα έχει βέβαια σκοπό (στο βαθμό που έχει αιτία), αλλά μπορεί να μην έχει σκοπιμότητα (η οποία νοείται εδώ ως έμφυτη με την αρχή της οικονομικότερης επίτευξης του όποιου σκοπού).

Αν το παιδί ερμηνεύει «ναρκισσιστικά» την επαφή του με το γεγονός της τέχνης, αν δηλαδή στην ερώτηση, γιατί υπάρχει τέχνη, στην οποία δε μπορεί να απαντήσει αν δεν αποφασίσει πρώτα να μπει στη λογική της τέχνης, και απαντήσει με τρόπο που αποφεύγει την ουσία της απάντησης, τότε θα αποτύχει να αποπηδήσει αυτό που επιδιώκουμε να αποπηδήσει από την τραυματική του επαφή με το γεγονός της τέχνης. Δηλαδή τη συμφιλίωσή του με την τέχνη και το αισθητικό του εγώ.

Γιατί επιδιώκουμε να συμφιλιωθεί το παιδί με την τέχνη και όχι το αντίστροφο, γι' αυτό και φέρνουμε το παιδί σε επαφή με την τέχνη ώστε τελικά να επουλώσει το τραύμα που θα προκαλέσει το γεγονός της.

Από τη στιγμή που το παιδί επουλώσει το τραύμα της επαφής με το γεγονός της τέχνης, μπαίνοντας στη λογική της, προσλαμβάνοντας τα δικά της κριτήρια, τότε ο δρόμος είναι ανοιχτός για την δικαίωση σε μια νέα ζεστή μορφή σκέψεων, και μέσα από την επαφή με το περιεχόμενο πλέον της τέχνης.

Από τη στιγμή που το παιδί συμφιλιώνεται με το γεγονός της τέχνης - δέχεται δηλαδή ότι υπάρχει μια δραστηριότητα που έχει αξία αφ' εαυτή, οδηγείται κι ακολουθεί στο ερώτημά του π μπορεί να θεωρηθεί σαν τέχνη. Τί είναι τέχνη και τί καρικατούρα;

Σε αυτό συνίσταται το ερώτημα του περιεχομένου. Μετά από το σταδιακό παιχνίδι με το έργο τέχνης, το παιδί θα μπορέσει σιγά-σιγά να δίνει εκείνες τις απαντήσεις σε αυτό το ερώτημα που θα δικαιώνονται από την σύμφωνη γνώμη εκείνων που εξάγονται.

